

Sermo contra Latinos

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ ΛΟΓΟΥ.

Ἄλλ' οὐχ οὕτως οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος τό· «Ὅταν ἔλθῃ, λέγων, ὁ Παράκλητος ὃ ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» μόνον ἐντεῦθεν προβολέα τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος ἀποδείκνυσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τῷ διδασκάλῳ πειθόμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τοῦτο φασιν ἐκπορεύεσθαι. Εἰ δέ τις ἔρει, ὅτι οὐδαμοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου λέγεται τοῦ Πατρὸς· ἀκουέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτιπερ ὁ περὶ τούτου γράφων οὐκ ἄλλως ἐπιμαρτύρεται ἢ κατὰ τὴν τῶν θειοτάτων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς φασιν ἐκπορεύεσθαι, τὴν αἰτίαν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κυριακοῦ λαμβάνοντες στόματος· οὕτω καὶ οἱ καθεξῆς λογογράφοι καὶ συγγραφεῖς ἀκολούθως διαγορεύουσιν. Οὐ μόντοιγέ τις αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο φησιν ἐκπορεύεσθαι· εἰ μὴ πως ἔρει τις τὴν ἄλλην πρόχυσιν, εἴτουν φανέρωσιν καὶ ἀποστολὴν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος. Πρὸς ταύτην γὰρ, καίπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς φανεροῦται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς ἐπινέμησιν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκει κανὼν. Κάπειδήπερ ἅπαντας τὸ αὐτὸ λέγοντες συμφώνως καὶ ἐν κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τις διαφωνῶν· εὐδὴλον, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἔχει τὴν ὑπαρξίν· εἴπερ ἢ τοιαύτη ἐκπὸ 28.825 ρευσίς καθέστηκεν ὑπαρξις. Ὡσπερ γὰρ πάντων λεγόντων, γέννημα Πατρὸς ὁ Υἱός, συνεπινοεῖται καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός κατὰ τὴν προαιώνιον γέννησιν· οὕτω καὶ πάντων λεγόντων τὸ Πνεῦμα πρόβλημα Πατρὸς, συνεπινοεῖται καὶ τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν προαιώνιον πρόβλησιν· εἰ μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κατὰ δὲ τὴν ὑστέραν πρόχυσιν, εἴτουν ἐπινέμησιν καὶ χορηγίαν τὴν πρὸς τοὺς ἀξίους, ὡσπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καθάπερ δὲ καὶ τὴν ὑστέραν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, εἴτουν ἐπιδημίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς, οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον δοξάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Καὶ πειθέτω σε ἢ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ πρὸς Ἰωσήφ λέγουσα τὸν ἄνδρα Μαρίας τὸ, «Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἁγίου.» Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν, ὅτι καὶ τινες ἐκ τῶν ἡμετέρων μεγάλων ἁγίων ἀπεφήναντο τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, ἤδη τὸν μέγαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἥλιον Κύριλλον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ κόσμου παντός, πρὸς τοῦτο λάμβανε μάρτυρα· ἐν γὰρ τῷ Περὶ Τριάδος λόγῳ αὐτοῦ ὧδέ πως σαφῶς παριστᾷ. Ἡ παναγία, φησὶ, καὶ σεπτὴ Τριάς, πρὸ πάντων αἰώνων καὶ εἰς αἰεὶ ὑπάρχουσα, ἄχραντός ἐστι καὶ ἀίδιος, ἀσώματος, ἀκατάληπτος, ἀπερίληπτος, περιληπτικὴ δὲ τῶν ἀπάντων, καὶ συγκρατοῦσα τὸ πᾶν, ἀγαθὴ, προνοητικὴ, δημιουργὸς τῶν ἀπάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἀπαθὴς, ἀναλλοίωτος, ἄτρεπτος, νῶ ἄνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ τῇ κτιστῇ φύσει ἀκατάληπτος· ὁμοούσιος ἐν ἑαυτῇ, ἀκοινωνήτος δὲ κατ' οὐσίαν πάσῃ τῇ κτίσει· γινωσκομένη μόνον ὑφ' ἑαυτῆς, ὑπ' οὐδεμιᾶς φύσεως τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τῆς ὑπὲρ κόσμον τοῦτον· μονὰς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, εἴτουν προσώποις, καὶ Τριάς ἐν μονάδι θεότητος, ἥτοι μιᾶς οὐσίας γινωσκομένη. Ταύτης τῆς ἁγίας καὶ σεπτῆς μονάδος, αἱ προσκυνηταὶ τρεῖς ὑποστάσεις γινώσκονται καὶ πιστεύονται· ἐν Πατρὶ

άνάρχω, άναίτιώ, άγεννήτω, αΐδίω· και έν Υίω μονογενεί γεννηθέντι άρρήτως, και άπαθώς και άφράστως, πρό πάντων τών αιώνων, έκ τής ούσίας αύτης του Πατρός, και διά τουτο όμοουσίω και ΐσω τω Πατρι, χωρίς τής πατρότητος, άρχήν δε και αίτιαν τόν Πατέρα έχοντι γεννητώσ· και έν Πνεύματι άγίω ζωοποιώ προσκυνουμένω, έκπορευομένω έκ του Πατρός, τουτέστιν έκ τής ούσίας του Πατρός. Ου γεννητώσ καθάπερ ό Υιός, ίνα μη δύο Υιοί έν τή Τριάδι· άλλ' έκπορευομένω καθάπερ εΐρηται, έκ μόνου του Πατρός, και από στόματος· πεφηνότι δε δι' Υιού, και λαλήσαντι έν τοίς άγίοις προφήταις και άποστόλοις. Πλήν, ως είπον, τής ούσίας αύτου του Πατρός και του Υιού ύπάρχοντι, και τó όμοούσιον έχοντι προς Πατέρα και Υιόν. Άκοινωνήτον δε και αύτό έστιν, ώσπερ και ό Πατήρ και ό Υιός προς πāsαν τήν κτίσιν κατά τόν τής ούσίας λόγον. Όρās πώς έκ μόνου του Πατρός τó Πνεύμα τó άγιον κατά τόν άγιον Κύριλλον, ή μάλλον κατά πā σαν τήν θείαν Γραφήν. Και μή μοι τó από τουδε 28.828 λεγέτω τις τά ψυχρά εκείνα ρήματα, ή λογύδρια, ότι Άθανάσιος και Κύριλλος οί αοίδιμοι, προς δε και ό Νυσσαέων Γρηγόριος, τής προσθήκης γεγόνασιν αίτιοι. Ό μόν γάρ Άθανάσιος ούτως φησί· Τó Πνεύμα έκ του Πατρός οί αντίθετοι λέγουσι, και παρά του Λόγου, του έκ Πατρός, έκπορευόμενον· ό δε Νύσσης, είπών τόν Υιόν είναι προσεχώς έκ του πρώτου, τουτ έστι του Πατρός, έξής λέγει· Τó Πνεύμα διά του προσεχώς έκ του πρώτου· ό δε γε σοφώτατος Κύριλλος προφανώς, φησιν, είρηκεν έξ άμφοϊν Πατρός και Υιού τó Πνεύμα τó άγιον. Ταύτα τών τής σαθράς προσθήκης τερατουργών τά προβλήματα. Ήγωγε δ' «άπαν νόημα,» καιπερ ών άμαθής, «αίχμαλωτίζων εις τήν ύπακοήν του Χριστου,» ώδέ πως ταύτα διασαφώ. Ούτως τó Πνεύμα έκ του Πατρός φησιν Άθανάσιος, και παρά του Λόγου, του έκ Πατρός, έκπορευόμενον, ώσπερ και έξ αύτου του συναϊδίου Πατρός, καθά και ό Υιός ούτως άπο στέλλεται, και δίδοται παρά του Πνεύματος τοις πιστοίς, ως και έξ αύτου του Πατρός· και τήν μαρτυρίαν άπ' αύτου λάμβανε του Λόγου και Υιού, «Πνεύμα Κυρίου,» λέγοντος, «έπ' έμέ, ού είνεκεν έχρισέ με. Ευαγγελίσασθαι πτωχοίς άπέσταλκέ με.» Άρα τó Πνεύμα και έχρισε τόν Υιόν, και άπέσταλκεν· άλλά και ό Πατήρ έξ άμφοϊν Υιού και Πνεύματος άποστέλλεται. Όπως δε τουτο, αύτου του Πατρός ούτω διά Ησαΐου του προφήτου λέγοντος ακουσον· «Άκουέ μου, Ίακώβ και Ίσραήλ, όνεγώ καλώ· Εγώ Θεός πρώτος, έγώ και μετά ταύτα· και πλήν έμου θεός ούκ έστιν. Εγώ χειρί μου έθεμε λίωσα τήν γήν, και τó Πνεύμά μου έστερέωσε τόν ουρανόν. Εγώ πāσι τοίς άστροις ένειτελάμην. Και νυν Κύριος άπέσταλκέ με.» Άρα ό Πατήρ έστιν έν ταύθα ό λέγων τό· «Άπέσταλκέ με.» Όρās τήν ισοτιμίαν τών τριών προσώπων τής υπερτάτης θεό τητος; Ότε τó Πνεύμα τó άγιον άποστέλλεται έξ άμφοϊν, ως όμοούσιον άποστέλλεται Πατρός και Υιού. Ότε δε ό Υιός έκ του Πατρός, ως όμοούσιος και του Πνεύματος. Ότε δε ό Πατήρ έκ του Υιού και του Πνεύματος, ως όμοούσιος. Είπών τοίνυν ό μέγας Άθανάσιος, τó έκπορευόμενον του Πατρός Πνεύμα, έδήλωσεν όθεν έχει τó Πνεύμα τήν ύπαρξιν, έκ μό νου δηλονότι του Πατρός. Είπών δε πάλιν ούτω τó Πνεύμα έκ του Πατρός, ως παρά του Λόγου του έκ Πατρός, τήν ισοτιμίαν έδήλωσε Πατρός και Υιού, καταισχύνας έν τούτω τόν άθεώτατον Άρειον, ός κτίσμα έλεγε, και ου Θεόν τόν Υιόν· οιονει ταύτα λέγων προς αύτόν· Ω άθεώτατε Άρειε, ούτω τó έκπορευόμενον Πνεύμα του Πατρός, παρά του ύπό σου βλασφημουμένου Υιού έκλάμπει και δίδοται τοις πιστοίς κατά τήν αύτου ένέργειαν και δωρεάν, ώσπερ και έξ αύτου του συναϊδίου Πατρός. Ότι δε τουτο τοιοϋτον έχει τόν τρόπον, όρα τί γράφει προς τόν έπίσκοπον τόν Σεραπίωνα, ό τής άθανασίας αξιώνυμος ούτος Πατήρ. Τά αύτά γάρ λέγων, και 28.829 φιλοσοφών περι τών αυτών, ούτω κάκεισε φησιν· Όσπερ γέννημα μονογενές έστιν ό Υιός του

Πατρός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸ ἔν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἔν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ Πνεῦμα. Ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζώντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὕσαν ἐνέργειαν καὶ δωρεὰν αὐτοῦ, ἥτις γε ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. Ὡσπερ γέννημα μονογε νές, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ πρόβλημα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἔν τὸ Πνεῦμα καὶ οὐ πολλὰ, οὐδ' ἐκ πολλῶν δηλονότι τὴν ὑπαρξιν ἐσχηκός. Ἄλλ' ὡς μόνον αὐτὸ Πνεῦμα καὶ πρόβλημα, οὕτως καὶ ἐκ μόνου τοῦτο καὶ ἐξ ἑνὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζώντος Λόγου, ὡς ἐξ ἑνὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, ἥτις ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἐνεργοῦν, καὶ διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. Ἦτις γε δωρεὰ διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, τουτέστιν ἐκχεῖσθαι καὶ ἀποστέλλεσθαι, ἐπεὶ δὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. Φιλοσοφῆσας πρῶτον ὁ ἅγιος περὶ τῆς προαιωνίου τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἀμυδρῶς, μόνον αὐτὸ ἀποδείξας πρόβλημα, ὡς ἐξ ἑνὸς τοῦ προβολέως τε καὶ Πατρὸς, διὰ τῶν ἐξῆς ἡμῖν ἀποδείκνυσι μάλα σαφῶς καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον πρόχυσιν, ὡς ἐξ ἀμφοῖν ὑπάρ χουσαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅπερ δὲ δύναται ἐκεῖ τὸ, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς, οὕτως ἐνταῦθα καὶ τό· Ἦτις γε ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου φησί· μετὰ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι συνημμένως καὶ ἅμα, καὶ οὐ μετὰ τὸν Υἱὸν ὑστερίζων κατὰ τὴν ὑπαρξιν. Εἰπὼν δὲ τὸν Υἱὸν προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, μὴ νόμιζε μὴ καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου. Ὡσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς προσεχῶς καὶ ἔγγιστα ἐκ τοῦ πρώτου, τουτέστι τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, κατὰ τὴν προαιωνίον ὑπαρ ξιν. Πρῶτος δὲ ὁ Πατήρ οὐ κατὰ χρόνον, οὐδὲ κατὰ τάξιν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καθὸ αἴτιος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ καὶ μείζων καὶ ἄναρχος, ὡς ἀναίτιος, ὡς ρίζα τῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ πηγὴ. Ὡσπερ γὰρ οὗτος μόνος ἄναρχος πρὸς τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν, οὕτω καὶ τούτων ὁ αὐτὸς μόνος αἴτιος· τὸ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ ἄναρχον, οὐδ' ἀναίτιον, ὡσπερ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχήν. Οὐ μόνον τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς ἄναρχος ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ. Πρῶτος αἴτιος καὶ μόνος ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ἄλλὰ μὴ ζήτηι καὶ δεύτερον ὁ ὀρθόδοξος, μηδὲ γε τρίτον· ἵνα μὴ, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν κατατέμνων κακοσχόλως, 28.832 καὶ διαιρῶν, καταδικασθῆς ὡς κακόδοξος. Πρῶτος τοιγαροῦν ὁ Πατήρ καθὸ μείζων, μείζων δὲ καθὸ ἄναρχος· ἄναρχος δὲ καθὸ ἀρχὴ τῶν ὁμοφυῶν ὑποστάσεων. Τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁ Υἱὸς προσεχῶς ἐκ τοῦ μείζονος, τουτέστι τοῦ Πατρὸς. Ἄμα γὰρ ὁ Υἱὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὐχ ὁ μὲν πρότερον, τὸ δὲ μετ' αὐτόν· ἀλλ' ἅμα ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ, ἅμα καὶ τοῦ Πνεύματος ἢ ἐκπόρευσις ἐκλάμπεται, καὶ ἀποστέλλεται τὸ Πνεῦμα καὶ δίδεται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὡς μακαρίος φησὶν Ἀθανάσιος, καθάπερ καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ εἴρηται. Ὡσαύτως καὶ τὸ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, λέγω δὴ τὸ, ἐξ ἀμφοῖν, κατ' αὐτὴν ἐκκληπτέον τὴν ἔννοιαν· τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξ ἀμφοῖν ἐκλάμπεται, ἀποστέλλεται καὶ δίδεται, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Δύο γεννήσεις ὡς ἄνωθεν ἔφθην εἰπὼν ἐπὶ τοῦ Λόγου μεμάθηκα· μίαν μὲν τὴν ἐκ Πατρὸς καὶ ὑπὲρ χρόνον, μίαν δὲ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου καὶ ὑπὸ χρόνον. Ὡσαύτως καὶ δύο προχύσεις ἐμνήθην ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· μίαν μὲν τὴν ἐκπορευτικὴν καὶ ὑπὲρ χρόνον,

καὶ μίαν τὴν μεταδοτικὴν ἀγαθότητος. Ἀλλὰ τῆς πρώτης γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ὁ Πατὴρ μόνος αἴτιος. Τῆς δὲ ἄλλης γεννήσεως τῆς ὑπὸ χρόνον, καὶ τῆς ἄλλης προχύσεως τῆς μεταδοτικῆς, οὐ μόνος αἴτιος ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξ ἀμφοῖν τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα, Πατὴρ καὶ Υἱὸς, πρὸς ἐπινέμησιν προχεῖται· οὐ κατὰ τὴν ὑπαρξιν, μὴ γένοιτο! ἐπεὶ δύο τὰ αἴτια παρεισάγονται, τοῦ ἐνὸς συμφυοῦς καὶ ὁμοτίμου κατὰ πολὺ διαφέροντα.